

4. Русалов В.М. О природе темперамента и его месте в структуре индивидуальных свойств человека.// Вопросы психологии. – 1985 - №1 – С.19-31.

Kokolus Dorota

**Przygotowanie studentów do pracy z ofiarami przemocy
wewnątrzrodzinnej**

Коколус Дорота

Подготовка студентов к работе с жертвами семейного насилия

Wstęp. Człowiek w swej naturze od zawsze przejawiał tendencje dominowania nad innymi. Dominacyjne zachowania są niewłaściwe jeśli służą nadużywaniu swojej pozycji i siły w stosunku do słabszych, często osób z najbliższego otoczenia, a szczególnie najbliższych członków rodziny, rodziców, dzieci i współmałżonków. Wszystkie formy złego traktowania najbliższych w środowisku rodzinnym, współistniejące z nadużyciem siły noszą miano przemocy wewnątrzrodzinnej.

Problematyką przemocy domowej zajmują się nie tylko naukowcy z dziedzin psychologii, socjologii, polityki, pedagogiki, ale również działacze społeczni. Celem podejmowanych przez nich badań i wysiłków jest wypracowanie i wdrażanie rozwiązań służących zarówno przeciwdziałaniu i ograniczeniu zjawiska przemocy wewnątrzrodzinnej, jak również minimalizowaniu jego skutków. Skala problemu jest duża, dlatego bardzo ważnym wydaje się zwracanie uwagi na jak najlepsze i najbardziej fachowe przygotowanie kadry pedagogów społecznych do pracy z ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej.

Analiza teoretyczna zjawiska przemocy w rodzinie

Wbrew pozorom nie jest łatwo stworzyć jedną, konkretną definicję przemocy wewnątrzrodzinnej. „Spotykane współcześnie definicje przemocy w rodzinie różnią się zarówno elementami, na które zwraca się uwagę dla oddania istoty przemocy, jak i stopniem sprecyzowania, o jakie zachowania chodzi, oraz ich zakresem. Zauważyć więc można, że część definicji bardziej skupia się na sprawcy i jego zachowaniach(...), podczas gdy inne definicje określają przemoc w rodzinie bardziej z perspektywy ofiary, doznawania przez nią szkód i cierpienia lub potencjalnego zagrożenia wystąpieniem takich szkód”¹.

Przemocą określa się również wszystkie nieprzypadkowe akty, które naruszają osobistą wolność jednostki i przyczyniają się do psychicznej lub fizycznej szkody drugiego człowieka, a także, które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych międzyludzkich kontaktów². Ta wydaje się „nieskomplikowana definicja uwzględnia skutki zachowania, społeczne wzory oraz intencje stosowania przemocy, nie zagłębiając się w trudny, a często wręcz nie możliwy do ustalenia stopień nieprzyjaznych motywacji działania na szkodę ofiary”³. Analizując literaturę

¹ Jarosz E. (2005), Przemoc w rodzinie- analiza zjawiska. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV P. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.

² Pospiszyl I. (1999), Razem przeciw przemocy. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”, s. 16-17.

³ Pospiszyl I. (1998), Przemoc w rodzinie. Warszawa: Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 14.

zauważa się, że badacze i znawcy tematu w swoich opracowaniach często odwołują się właśnie do tej definicji.

Przemocą wewnątrzrodzinną są wszystkie atakujące, zamierzone zachowania mające na celu przejęcie kontroli i nadzoru nad ofiarą-członkiem rodziny, podporządkowujące ją potrzebom i żądaniom sprawcy poprzez osłabienie jej mocy i zniewolenie. Doznawanie cierpień fizycznych i psychicznych jest tym bardziej trudne do zaakceptowania, gdyż wyrządzane są przez najbliższe, najbardziej kochane i drogie osoby. Przemoc zawsze narusza osobistą godność i prawa jednostki. Wszystkie formy złego traktowania, łącznie z zaniechywaniem są przemocą. Dość często w praktyce dokonuje się podziału i rozróżnienia przemocy, a jako kryterium przyjmuje się stopień surowości czynów. I tak: krzywdzenie, wykorzystywanie, zaniechywanie, nakazy pod groźbą, krzyczenie określane są jako łagodniejsze formy przemocy, natomiast zachowania agresywne, o dużym stopniu zagrożenia to najczęściej: czyny z nadużyciem siły, pobicia, poparzenia, gwałty, duszenie, kopanie, grożenie bronią.

Definicje przemocy biorą pod uwagę trzy podstawowe kryteria: intencje, rodzaj zachowania i skutki przemocy. Przemoc może mieć charakter: instrumentalny – wówczas służy jako środek do realizacji określonych celów; bezinteresowny – poszukiwanie zadowolenia w znęcaniu się nad innymi; zbiorowy oraz indywidualny. Z przemocą kojarzy się również takie pojęcia, jak przymus i presja, przy czym czasami zakłada się nadrzędność przymusu w stosunku do przemocy.

W ogólnych zarysach wyróżnia się cztery *polo badawcze* dotyczące przemocy: biologiczne, psychologiczne, psychiatryczne i socjologiczne⁴. W literaturze nierzadko dokonuje się oddzielenia aktu przemocy od aktu agresji wyjaśniając przy tym, że w przemocę poprzez zmuszanie, skutkiem jest osiągnięcie celu np. wymuszenie pożądanego zachowań, a w agresji głównie zaszkodzenie ofierze. Rzeczywistość pokazuje, że granice między przemocą a agresją są bardzo płynne i często wyznaczone nie przez intencje, ale przez odporność ofiary i siłę ataku. Definicje przemocy w rodzinie mogą mieć charakter bardziej ogólny lub precyzyjny. Jako przemoc wskazane są te zachowania, które nie są zgodne ze społecznymi standardami zachowań i postępowania, i przeciwne zasadom relacji rodzinnych.

Formy przemocy domowej

Specjaliści z zakresu zagadnienia przemocy biorąc pod uwagę przejawy przemocy wyróżniają trzy jej formy: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną i przemoc seksualną⁵. Dokonuje się także podziału przemocy domowej z perspektywy personalnej, a mianowicie; przemoc wobec kobiet, przemoc wobec dzieci, przemoc wobec osób starszych⁶. Ofiary wszystkich wymienionych form przemocy mogą doświadczać jednej, bądź kilku form jednocześnie. Podkreśla się, że pojedyncza

⁴Сенько Т. (2002), Семья и психологическое насилие над детьми. В: *Психология взаимодействия. Часть четвертая. Истоки агрессивного поведения детей*. Минск: Изд-во Карандашев, с. 91-101.

⁵Badura- Madej W., Dobrzyńska- Masterhazy A. (2000), Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 14.

⁶Dobrzyńska- Mesterhazy A. (1996), Przemoc w rodzinie: diagnoza i interwencja kryzysowa. W: Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej. Poradnik dla pracowników socjalnych. Wybór i opracowanie Wanda Badura-Madej. Interart. Warszawa.

forma występuje rzadko, natomiast znacznie częściej wspomniane rodzaje przemocy wewnątrzrodzinnej występują łącznie.

Przemoc psychiczna – to każde zachowanie mające na celu umniejszenie poczucia własnej wartości ofiary, wzbudzanie w ofierze uczucia lęku i strachu, a także pozbawianie jej poczucia bezpieczeństwa i kontroli nad własnym życiem⁷. Przemoc psychiczna/krzywdzenie psychiczne i emocjonalne jest nie tylko najmniej widoczną formą przemocy, ale i najtrudniejszą do wykrycia. Definiowana jest jako dehumanizacja ofiary poprzez wzbudzanie w niej uczucia lęku i strachu, przed przemocą albo innymi konsekwencjami, które w jakikolwiek sposób mogłyby rozgniewać sprawcę. Przemoc psychiczna przybiera najczęściej formę słowną poprzez atak otwarty (wyzwiska, groźby), atak maskowany opiekuńczością, atak wyrafinowany (humor, który poniża), poprzez zastraszanie i szantaż (wykorzystanie rodzinnych tajemnic), jak również poprzez atak zmasowany (tworzenie koalicji, rola kozła ofiarnego) oraz wymuszenia⁸.

Sprawca poprzez przenoszenie odpowiedzialności na ofiarę często powoduje, że nie zdaje ona sobie sprawy z tego, że jest krzywdzona, a wręcz przeciwnie, sama czuje się winna. Dlatego tak nikt nie są jej szanse na obronę. Z tego punktu widzenia już nieco mniej niebezpieczne (choćby dlatego, że źródło ataku jest jasno określone, a opinia społeczna jest po stronie ofiary) wydają się zachowania nacechowane otwartą agresją, zachowania krzywdzące o charakterze bardziej ekspresyjnym. Zachowania te są łatwiejsze do uchwycenia i zarejestrowania⁹. Nie sposób wymienić wszystkich stosowanych form przemocy psychicznej w rodzinie, ich lista jest długa. Oto niektóre z nich: zastraszanie, upokarzanie, poniżanie, grożenie, wmawianie choroby psychicznej, izolowanie od rodziny, od dzieci, grożenie pozbawieniem opieki nad dziećmi, pozbawianie intymności, zakazy opuszczania domu, uniemożliwianie podejmowania własnych decyzji i inne.

Przemoc psychiczna nie tylko występuje często ale jest też trudna do udowodnienia. Niszczy poczucie własnej godności i wartości, a same ofiary mówią, że jest o wiele bardziej raniąca niż fizyczne znęcanie się. Czasami jest traktowana jako forma negatywnej, werbalnej interakcji między partnerami np. kłótni, a przez to minimalizowana. Różni się jednak od niej intensywnością i zakresem¹⁰. Przemoc psychiczna najczęściej towarzyszy pozostałym formom przemocy: i przemocy fizycznej, i seksualnej.

Przemoc fizyczna – to każde zachowanie niezgodne z wolą ofiary, którego celem jest zadanie jej fizycznego bólu, doprowadzające do uszkodzenia jej ciała, pogorszenia stanu zdrowia a nawet zagrożenie jej życia. Przemoc fizyczna, także względem kobiet, obejmuje różnorakie formy zachowania. Mogą one występować w postaci czynnej lub biernej. Czynnymi formami przemocy fizycznej są przede wszystkim bicie, od klapsów, policzków począwszy, przez bicie pięścią,

⁷ Dominiczak A. (2008), Przemoc wobec kobiet w rodzinie. Niezbędnik Pracowników Schronisk. Wyd. Warszawa: Meritum2, s. 23.

⁸ Dramat w czterech ścianach pomoc, prewencja, informacja: materiały z wojewódzkiej konferencji organizowanej w ramach projektu "A sąsiedzi nic nie widzieli. Razem Bezpieczniej", Gniezno, 27 listopada 2007 r., s. 25

⁹ Pospiszyl I. (1998), Przemoc w rodzinie. Warszawa: Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, s. 106-107.

¹⁰ Badura- Madej W., Dobrzyńska- Masterhazy A. (2000), Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 16.

przedmiotem i bicie „na oślep”. Dalej wymienia się: kopanie oraz zmuszanie do uwłaczających posług. Przemocą fizyczną określa się także zachowania o wyjątkowej brutalności, jak: oparzenia, zadawanie ran ciętych, szarpanych, duszenie, usiłowanie lub dokonanie zabójstwa. Przemoc fizyczna bierna przejawia się głównie w postaci różnego rodzaju zakazów, na przykład: mówienia w określonym czasie, załatwiania potrzeb fizjologicznych, chodzenia, areszt domowy itp.¹¹.

Stwierdza się, że następstwa przemocy fizycznej mogą obejmować konsekwencje bezpośrednie, jak i odległe (długotrwałe) oraz obejmować różne sfery: fizyczno-zdrowotną i psychologiczno-behawioralną. W obszarze behawioralno-psychologicznym zwraca się uwagę na takie konsekwencje jak: popadanie w depresje i problemy uzależnień, rozwój postaw lękowych, rozwój poczucia winy i wstydu, zaburzenia jedzenia i snu, fobie i napady paniki, zaburzenia psychiczne i somatyczne, zespół zaburzeń stresu pourazowego (PTSD), a także niska bądź bardzo niska samoocena. W sferze fizyczno-zdrowotnej wymienia się najczęstsze typy urazów i obrażeń fizycznych (siniaki, oparzenia, obrzęki, rany cięte), złamania, rozwój dysfunkcji, kalectwo, uszkodzenia centralnego systemu nerwowego, uszkodzenia wzroku, (...) zespół bólu przewlekłego, zaburzenia seksualne, bezpłodność¹².

Przemoc seksualna – jest jedną z form przemocy, która wymaga specjalnego potraktowania. Sfera życia seksualnego człowieka regulowana jest przez kulturę. „Owa tendencja do kontrolowania przejawia się w tworzeniu względnie precyzyjnych norm zachowań seksualnych i w ostrym potępieniu ich naruszania. (...) Współcześnie w kręgu kultury europejskiej i amerykańskiej istnieją trzy (...) seksualne tabu, których naruszenie rodzi powszechne potępienie. Co najmniej dwa z nich wiążą się bezpośrednio z rodziną:

- czyny lubieżne, czyli zakaz wciągania w aktywność seksualną dzieci poniżej wieku bezwzględnej ochrony (w Polsce – do 15 roku życia; art. 200 K. k.);

- kazirodztwo, czyli zakaz podejmowania kontaktów seksualnych z najbliższymi krewnymi (w Polsce – z krewnymi w linii prostej i przysposobionymi, art. 201 K. k.);

- gwałt, czyli zakaz zmuszania do aktywności seksualnej osoby dorosłej wbrew jej woli lub możliwości pełnego rozeznania czynu (art. 197 K. k.).

Jednocześnie pewnym paradoksem życia jest, że zakazy tak surowo potępiające nadużycia seksualne są jednymi z najczęściej łamanych. Tymczasem nadużycia seksualne powodują wiele szkód indywidualnych i społecznych¹³. Przemoc seksualna jest najbardziej wstydliwą dla ofiar formą przemocy, do której trudno jest się im przyznać, i o której trudno rozmawiać zarówno pokrzywdzonym, jak i pracownikom służb, którzy w takich przypadkach podejmują interwencje i udzielają pomocy¹⁴. Przemoc seksualna to każde zachowanie, w wyniku którego

¹¹Pospiszyl I., Przemoc w rodzinie. Wyd. Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 1998, s. 94.

¹²Jarosz E., Przemoc w rodzinie- analiza zjawiska. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV P. Wyd. Akademickie „Żak”. Warszawa 2005.

¹³ Określenie „tabu” często jest używane w odniesieniu do seksualnych zakazów: nienaruszalny, nietykalny, nie podlegający dyskusji. Pospiszyl I., Razem przeciw przemocy. Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 1999, s. 35-36.

¹⁴Zob: Сенько Т. Семья и психологическое насилие над детьми. В: Сенько Т.В. Психология взаимодействия: Часть четвертая: Истоки агрессивного поведения детей. Минск: Изд-во Карандашев, 2002, с. 91-101; Zaworska-

ofiara jest zmuszana do podjęcia niechcianych zachowań o charakterze seksualnym lub w wyniku którego następuje zdeprecjonowanie jej seksualności¹⁵.

Przemoc seksualna w rodzinie dotycząca osób dorosłych może przybierać następujące formy: „gwałt małżeński, wymuszanie w toku pożycia nieakceptowanych praktyk seksualnych, w tym seksu oralnego i analnego, masturbacja przedmiotami, wymuszanie stosunków seksualnych przy dzieciach, osobach postronnych, wymuszanie współżycia seksualnego ze zwierzętami, zmuszanie do uprawiania seksu z innymi mężczyznami. (...) współżycie seksualne jest przede wszystkim formą agresji, próbą upokorzenia i upodlenia drugiego człowieka – towarzyszą mu z reguły obelgi i drwiny, przemoc fizyczna, całkowity brak motywacji do uwzględnienia uczuć i doznań drugiej osoby, co nie wyklucza oczywiście domagania się gratulacji i zarzutów o oziębłość”¹⁶.

Trudno jest udowodnić gwałt w małżeństwie, między innymi dlatego, że podejmowanie kontaktów seksualnych wchodzi w zakres małżeńskich obowiązków. Wiele osób sądzi, że jeżeli gwałt w małżeństwie nie niesie za sobą konsekwencji fizycznych to nie powoduje on większego bądź żadnego urazu. Jednak w rzeczywistości jest on przeżyciem silnie traumatycznym i często pozostawia wieloletni uraz psychiczny. W wyniku gwałtu u ofiar rozwija się zespół objawów nazwanych w skrócie „syndromem traumy gwałtu”. Przejawia się on w trzech typach reakcji: fizjologicznych, psychologicznych i społecznych¹⁷.

Charakterystyka przemocy wewnątrzrodzinnej i „błędne koło” przemocy

W literaturze przedmiotu oraz informatorach dla ofiar przemocy i materiałach szkoleniowych mówi się o cyklach przemocy-trzech fazach określanych „błędnym kołem”. Nie są one jednorazowym aktem, powtarzają się i mają swoją dynamikę. Mogą trwać krótko, kilka dni, a nawet dłużej, do kilku tygodni. Ukazanie ofiarom i osobom pomagającym szczególnie pedagogom w jaki sposób przebiegają poszczególne fazy ma wpływ na rodzaj i charakter udzielanej pomocy i wsparcia. I tak:

- *Faza narastania napięcia* – partner często się denerwuje, nie panuje nad swoim gniewem, często, nawet z błahych powodów prowokuje kłótnie, komunikacja między partnerami jest zaburzona. Ofiara najczęściej stara się podporządkować, wywiązywać się ze wszystkich swoich powinności, jest szczególnie miła, przeprasza bądź unika partnera¹⁸.

- *Faza gwałtownej przemocy* – jest szczególnie dolegliwa dla osoby, w stronę której jest kierowana przemoc. Partner w tej fazie jest bardzo gwałtowny, często wpada w gniew, a skutki tego są zwykle widoczne. Najczęściej są to obrażenia ciała do pobicia ze skutkiem śmiertelnym włącznie. Najczęściej przyczyną eskalacji jest

Nikoniuk D., Przemoc wobec kobiet – wybrane aspekty rozważań, (Cz. I), „Auxilium Socjale” Wsparcie Społeczne nr 3/4 (19/20) 2001, s. VI (Wkładka informacyjna).

¹⁵ Dominiczak A., Przemoc wobec kobiet w rodzinie. Niezbędnik Pracowników Schronisk. Wydawnictwo Meritum2. Warszawa 2008. s. 23.

¹⁶ Lipowska – Teutsch A., Przemoc wobec kobiet. W: Wobec przemocy. Red.: D. Kubacka – Jasiocka, A. Lipowska – Teutsch. Wydawnictwo ALL. Kraków. s. 24.

¹⁷ Ofiary przestępstw na tle seksualnym. W: Zrozumieć przemoc na tle seksualnym. Przewodnik Szkoleniowy Centrum Praw Kobiet. Centrum Praw Kobiet. Warszawa Zrozumieć przemoc 2000.

¹⁸ Mazur J., Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość. Wyd. Akademickie „Żak”. Warszawa 2002, s. 34.

jakiś drobiazg. W momencie dokonywania aktu przemocy ofiara stara się uspokoić partnera i jednocześnie chronić siebie, czuje się bezradna, gdyż jej zabiegi nie łagodzą jego gniewu. Zatem biernie poddaje się przemocy, a po zakończeniu tej fazy ofiara przemocy zwykle jest w szoku, nie potrafi uwierzyć w to, co się stało, (...) jest oszołomiona, na dodatek często odczuwa wstyd i przerażenie, nie jest zdolna do jakichkolwiek działań, popada w apatię¹⁹. Obserwuje się, że w tej fazie sprawca przemocy często traci zdolność kontrolowania swoich emocji i zachowań, a nawet może się zdarzyć, że nie pamięta tego, co robił.

- *Faza skruchy (miodowego miesiąca)* – jest okresem, w którym sprawca okazuje uprzejmość, miłość i skruchę. Jest zwykle szczerze zmartwiony tym, co się wydarzyło, obiecuje poprawę i zapewnia, że to się już nie powtórzy. W jego zachowaniu dominuje poczucie żalu skruchy i winy. Jest przekonany i wierzy, że takie zdarzenia nie będą już miały miejsca²⁰. Sprawca „Stara się podać racjonalne dla ofiary wytłumaczenie swojego postępowania. Okazuje ciepło, komunikuje się z ofiarą, zdarza się, że przynosi prezenty. Ofiara zaczyna wierzyć w poprawę sprawcy, czuje się akceptowana, jej poczucie bezpieczeństwa wydaje się być zapewnione. Partner zaspokaja potrzebę miłości, akceptacji, bezpieczeństwa, przynależności”²¹. Te wszystkie zachowania dają kobiecie nadzieję, że partner się zmienił, a wspólne życie wydaje się piękne i pełne nadziei. Im zmęczenie i zależność ofiary od partnera jest większe, tym okresy skruchy stają się krótsze. W związkach z długim stażem fazę tę zastępuje okres ciszy²². Ten pozytywny, piękny i wydawałoby się stały okres mija i powoli rozpoczyna się nowy cykl przemocy - narastania napięcia.

W pracy psychologów i pedagogów społecznych z ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej znajomość przebiegu i charakteru wszystkich faz jest niezwykle ważna. Pozwala ona na podejmowanie odpowiednich działań wspierających i pomocowych. Niemniej ważna wydaje się również wiedza w zakresie stosowanych technik i schematów zachowań sprawcy przemocy wobec ofiary.

Typowymi metodami zniewalania, a wręcz ubezwłasnowolniania ofiar stosowanymi przez sprawców przemocy domowej są:

1) *utrzymywanie ofiary w stanie bezradności i ciągłego przerażenia*. Sprawca wywołuje u ofiary lęk, przerażenie i bezradność nie koniecznym ciągłym stosowaniem przemocy, ale przede wszystkim takim swoim zachowaniem, które powoduje, że ofiara wierzy w możliwość jej realnego użycia. To ciągłe prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy wywołuje u ofiary przewlekłe uczucie strachu i zagrożenia, wzmoczoną czujność i niezdolność do wytrzymania napięcia.

2) *wszechobecna kontrola*. Początkowo sprawca domaga się niewielkich ustępstw, z czasem coraz częstszych i większych. W konsekwencji prowadzą one do podporządkowania i zniewolenia ofiary, i przejęcia kontroli nad każdym aspektem jej życia. W ten sposób odbiera jej prawo do samodzielności, wolności, posiadania i

¹⁹ Mazur J., Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość. Wyd. Akademickie „Żak”. Warszawa 2002, s. 33 – 34.

²⁰ Bielawska - Batorowicz E., Golińska L., Przemoc w rodzinie. W: Wobec przemocy. Red.: D. Kubacka – Jasińska, A. Lipowska – Teutsch. Kraków: Wyd. ALL, s. 85.

²¹ Mazur J., Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość. Wyd. Akademickie „Żak”. Warszawa 2002, s. 34.

²² Dominiczak A., Przemoc wobec kobiet w rodzinie. Niezbędnik Pracowników Schronisk. Wyd. Meritum2. Warszawa 2008, s. 26.

wyrażania własnych opinii, żąda posłuszeństwa, ustala reguły i zasady, a za każdy, nawet najmniejszy akt sprzeciwu wymierza kary.

3) *zastraszanie i stosowanie gróźb*. Sprawca żeby utrzymać kontrolę nad ofiarą stosuje szantaż emocjonalny lub psychologiczny przymus, grożąc jej lub jej najbliższemu okaleczeniem lub śmiercią. W przypadku gdy ofiara chce odejść grozi, że zrobi sobie coś złego, że przestanie łożyć na utrzymanie dzieci.

4) *groźenie odebraniem dzieci i manipulowanie dziećmi*. Wykorzystując miłość i przywiązanie kobiety do dzieci sprawca często posługuje się dziećmi jako kartą przetargową, żeby zatrzymać partnerkę w krzywdzącym związku.

5) *wywoływanie w ofierze poczucia winy*. Sprawca zawsze usprawiedliwia swoje zachowanie. Twierdzi, że swoim nieposłuszeństwem i zachowaniem ofiara zmusiła go, żeby ją źle traktował (poniżał, bił, gwałcił, zdradzał), że gdyby okazywała mu więcej szacunku, gdyby była bardziej kochająca, czuła, posłuszna, nie miałby „powodów” do złego postępowania w stosunku do niej.

6) *powoływanie się na zazdrość*. Zazdrość jest zawsze dobrym środkiem do wytłumaczenia się ze stosowania nadzoru i kontroli. Stosowanie przemocy usprawiedliwiane jest zazdrością o ofiarę i ogromną „szaloną” miłością.

7) *występowanie okresów czułości*. Sprawca przemocy świetnie zdaje sobie sprawę, że jeśli chce zatrzymać partnerkę przy sobie musi okazywać jej też dobre uczucia. Stąd po ataku przemocy następuje okres dobroci, czułości – faza skruchy. Dając ofierze dowody miłości i zadowolenie sprawia, że jeszcze intensywniej angażuje się ona w związek.

8) *nagradzanie uległości*. Sprawca posługuje się metodą „kija i marchewki” – za nieposłuszeństwo są kary, za posłuszeństwo – nagrody. Z czasem nagrodą dla ofiary staje się brak agresji.

9) *izolowanie ofiary od wsparcia emocjonalnego i od źródeł pomocy materialnej*. Dopóki ofiara utrzymuje kontakty z innymi ludźmi dopóty sprawca ma poczucie, że jego kontrola nad ofiarą jest niepełna. Dlatego ogranicza jej kontakty z przyjaciółmi i rodziną, zabrania pracy zarobkowej przez co i ekonomicznie i emocjonalnie ofiara staje się od niego zależna. Często ani znajomi, ani rodzina nie wie o tym, co dzieje się w jej domu.

10) *bagatelizowanie przemocy lub zaprzeczanie jej stosowania*. Sprawca dokłada wszelkich starań żeby tajemnica przemocy nie wyszła poza dom. Przekonuje ofiarę, że to wstyd, że nikt jej nie uwierzy, że nie była bez winy, że poniesie tego konsekwencje, nawet utratę pracy, stanowiska i opinii. Bez wyrzutów sumienia kłamie, przeinacza fakty, a nawet neguje stosowanie przemocy; tak manipuluje otoczeniem żeby zyskać jego przychylność wobec siebie i żeby wywołać niechęć do ofiary.

11) *zarzucanie ofierze choroby psychicznej*. Jest to sposób, którym sprawca posługuje się żeby wzbudzić w ofierze lęk i poczucie bezradności, ale też odsunąć od siebie podejrzenia o stosowanie przemocy i wmówienie osobom, które chcą ofierze

pomóc, że jest ona chora psychicznie, że to, co mówi jest wysrane z palca, że to wytwór jej chorej wyobraźni, że sama się okaleczyła, żeby mu zaszkodzić²³.

Zdarzenie przemocy wewnątrzrodzinnej jest dla ofiary szczególnie przykrym doświadczeniem życia. Wszystkie akty przemocy pociągają za sobą ogromne konsekwencje zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i społecznym. Niezatrzymana przemoc wywołuje ogromne obciążenia psychiczne, wywiera głęboki wpływ na życie ofiary w postaci zmiany zachowania sprzyjającej utrwalaniu przemocy i utrudniającej podejmowanie działań ku wyzwoleniu z jarzma przemocy wewnątrzrodzinnej.

Przygotowanie pedagogów do pracy z ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej

Dokonując analizy zjawiska przemocy w rodzinie, jej specyficznego charakteru i ogromu konsekwencji ważnym i celowym wydaje się należyte przygotowanie pedagogów do pracy z ofiarami przemocy domowej. Wiedza o przemocy, znajomość specyfiki zjawiska niewątpliwie będą miały wpływ na jakość udzielanego wsparcia.

Głównymi celami kształcenia pedagogów zmierzającymi do przygotowania ich do pracy z uczestnikami zdarzenia przemocy wewnątrzrodzinnej są:

- 1) student- pedagog powinien posiadać wiedzę na temat przemocy wewnątrzrodzinnej, a w szczególności jej charakteru i specyfiki zjawiska,
- 2) student powinien posiadać wiedzę dotyczącą konsekwencji doświadczanej przemocy w wymiarze bio-psycho-społecznym,
- 3) zapoznanie studentów – pedagogów ze specyficznym charakterem pracy i wsparcia uczestników zdarzenia przemocy domowej,
- 4) kształtowanie pozytywnych postaw wobec uczestników zdarzenia przemocy wewnątrzrodzinnej,
- 5) zapoznanie studentów z możliwymi reakcjami uczestników zdarzenia przemocy (sprawcy, ofiary, świadka) i ich rodzin na sytuację przemocy,
- 6) zapoznanie studentów - pedagogów z problemami komunikacji z osobami uczestniczącymi w aktach przemocy wewnątrzrodzinnej,
- 7) wskazanie znaczenia i wpływu świadczonych przez nich usług i działań na komfort i nową jakość życia ofiar,
- 8) uwrażliwienie przyszłych pedagogów na szczególnie rodzaj wielowymiarowego wsparcia tej wyjątkowej grupy - doświadczonych przemocą ofiar,
- 9) zaznajomienie studentów – pedagogów z dostępnymi formami i możliwościami wsparcia uczestników zdarzeń przemocy domowej,
- 10) rozbudzenie zawodowo-społecznych zainteresowań studentów w dziedzinie pedagogiki społecznej.

Udzielane ofierze wewnątrzrodzinnej przemocy wsparcie powinno być ukierunkowane na stworzenie możliwie najlepszych warunków powrotu do

²³ Dominiczak A. (2008), Przemoc wobec kobiet w rodzinie. Niezbędnik Pracowników Schronisk. Warszawa: Wyd. Meritum2, s. 27-30.

normalnego życia, na przekonanie jej co do możliwości tworzenia swojego losu i samorealizacji, bez względu na ograniczenia i sytuację w której się znalazła, na przekonanie ofiary przemocy o znaczeniu siły tworzenia własnej przyszłości, o zrozumieniu własnego istnienia, o kierowaniu własnym losem, o przeżywaniu swojej przyszłości i nadziei, by stała się panem samej siebie. Pedagog powinien pamiętać, że celem jego działań i starań jest ofiara przemocy, taka, jaką jest, że nie może ona być ani środkiem, ani przedmiotem działania. Działanie wbrew tej regule jest nadużyciem wolności, o czym pedagogzy w pracy z doświadczającymi przemocy kobietami powinni pamiętać.

Pedagog szanując wolność ofiary przemocy domowej powinien szanować jej autonomię i swoją postawą budować w niej poczucie wartości, które mając odpowiednie warunki, na ile to możliwe będzie wzrastać i będzie miało możliwość zaowocowania ludzkim spełnieniem. Wydaje się to szczególnie ważne, gdy mówimy o ofiarach przemocy wewnątrzrodzinnej, gdzie wartość w oczach ich samych jest najczęściej niska.

Odpowiedzialność, zrozumienie, poświęcenie, poszanowanie godności i podkreślanie indywidualnych wartości skrzywdzonych przemocą kobiet, to wszystko będzie wzmacniało wspólne działania zmierzające do zmiany ich życia. Umiejętność skutecznego wielowymiarowego wsparcia, umiejętność i sprawność podejmowania przez pedagogów fachowych działań będą wzbudzały zaufanie ze strony ofiar przemocy i budziły w nich przekonanie o możliwości zmiany dotychczasowego życia. Wspieranie ofiar przemocy domowej powinno odbywać się na drodze empatii, a udzielana pomoc powinna być zgodna z najlepszą i najnowszą wiedzą, zrozumieniem i doświadczeniem. Ważnym zatem wydaje się rozbudzenie zawodowo-społecznych zainteresowań studentów w dziedzinie pedagogiki społecznej. Wsparcie i pomoc świadczona przez pedagoga – fachowca będzie elementem wzmacniającym w dążeniu do poprawy i zmiany jakości życia kobiet-ofiar przemocy w rodzinie.

Wnioski

W przygotowaniu pedagogów społecznych do pracy z ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej zwraca się uwagę na wiele aspektów, które wymagają szczególnego omówienia. W artykule zwrócono uwagę na wydaje się ważne elementy kształcenia w przygotowaniu studentów pedagogiki do pracy z ofiarami przemocy. Ponadto każda interwencja będzie wymagała indywidualnego potraktowania, dlatego właściwe przygotowanie pedagogów społecznych – fachowców jest wyzwaniem.

Лук'янова К.А.

Вплив екстраверсії-інтроверсії на результати навчальної діяльності старшокласників

Актуальність дослідження. Підвищення ефективності навчання є однією з найважливіших психолого-педагогічних проблем сучасної школи. У вирішенні цього питання значна роль відводиться вчителю. Великого значення